

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 7, Mart 2017, s. 78-91

Doç. Dr. Türker EROĞLU

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü

Müzik Eğitimi Anabilim Dalı

turkereroglu@gmail.com

"TÜRKÜ NEDİR?"

Özet

Çalışmanın "Giriş" bölümünde "Türkü" olgusunun Türk halkı tarafından nasıl algılandığına ve "Türkü" çalışmalarında söz ve ezginin birlikte ele alınmadığına işaret edilmiştir. Türk milletinin tarihsel derinliğini, geleneklerini ve toplumsal olayları, halk mimarisini, halk hekimliğini, hayvan ve bitki bilgisini, dinî bilgileri, hayata dair hemen her şeyi "Türkü"lerde görmenin mümkün olduğu ve bu anlamda "Türkü"nün, Türk milletinin hafızası gibi olduğu anlatılmıştır. Ayrıca araştırmanın amacı, problemi ve yöntemi de Giriş bölümünde ifade edilmiştir. Birinci bölümde "Türkü" sözünün yaygın olarak bilinen "Türk'e Ait" anlamının yanında "Türk Küyü" (Türk ezgisi) anlamına gelebileceğine temas edilmiş, bu konuda araştırmacıların görüşlerine yer verilmiştir. Çalışmanın İkinci Bölümü'nde "Söz Bakımından Türkü" konusu, "Söz ve Ezgi", "Türkülerde Söz Unsuru" başlıklarıyla incelenmiştir. Üçüncü Bölüm'de "Ezgi Bakımından Türkü" konusu araştırmacıların görüşlerine dayanarak işlenmiştir. Sonuç Bölümü'nde insanın yapı olarak müzik yeteneğiyle donatılmış olduğu ve bu yeteneğini kullanarak önce doğadaki sesleri taklit ettiği, sonra da müzik eseri değerinde üretimler yaptığı anlatılmıştır. Bu bölümde ayrıca, Türk müziğinin kaynağı, önce sözün mü müziğin mi olduğu ve Türk müziğinin bir medeniyet müziği olduğundan bahisle, "Türkü"nün bu zenginliğin en temel ögesi olduğuna vurgu yapılmıştır. Son olarak, bu çalışmanın esas konusu olan söz ve ezgi konusunun "Türkü"deki durumu aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Halk Müziği, Türkü, Söz, Ezgi, Küy.

WHAT IS "TURKU"?

Abstract

In the "Introduction" section of the study was pointed out how the phenomenon of "Türkü" is perceived by Turkish people, and in the works on "Türkü" the lyrics and the melody aren't addressed together. Also was explained that the "Türkü" serves as the memory of Turkish people since one can find everything in "Türkü" including historical depth, traditions and social events, public architecture, public medicine, the knowledge of fauna and flora, religious knowledge and all about livelihood. Additionally, the aim, question and the method of the research were also expressed in the Introduction section. In the first part it was mentioned that the word "Türkü" may have the meaning of "Türk Küyü" (Turkish Melody) along with the widely known meaning of "Belonging to Turk", and the arguments of the researchers on the subject were introduced. On the Second Section of the study the subject "The Türkü in Terms of Lyrics" was examined under the titles of "Lyrics and Melody", "The Element of Lyrics in the Türkü". On the Third Section, the subject "The Türkü in Terms of Melody" was discussed based on the researchers' opinions. On the Conclusion Section, it was argued that human being inherently was equipped with the talent for the music and with this talent initially imitated the sounds in nature, then made productions with the musical value. In this section also was emphasized on the source of Turkish music, whether lyrics or the music there was first, and mentioning that Turkish music being a music of the civilization, the "Türkü" is the basic element of this abundance. Lastly, the state of lyrics and melody in "Türkü" was conveyed which is the subject matter of this study.

Keywords: Turkish Folk Music, Türkü, Lyrics, Melody, Küy.

GİRİŞ

"Türkü" sözü, Türkiye Türklerinin günlük hayatlarında sık kullandığı bir sözdür. Bu söz insanların zihninde hüznün ve sevinç gibi duygularla birlikte, bütün diğer müzik türlerinin karşısında, sınıflayabildiği ve tanımlayabildiği bir olgu ve canlandırabildiği bir mefhum olarak yer almaktadır.

Türkiye'de yaşayan her insan, istese de istemese de; sevse de sevmese de, bir şekilde "Türkü" dinlemektedir. Ayrıca, ana hatlarıyla da olsa, insanların az çok bilgi sahibi olduğu bir müzik türü olması bakımından, "Türkü" nün Türk insanının hayatında önemli ve vazgeçilmez bir yeri olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Türkiye'de "Türkü" bu denli bilinir, tanınır ve vazgeçilmez olmakla birlikte bu konu ve alanla ilgili akademik çalışmaların çok yeni ve yetersiz olduğu söylenebilir. Gerek "Türkü" kavramının, gerekse "Türkü" de söz ve ezginin birlikte ele alındığı çalışmalar çok azdır. Bu konuda "Söz ve Müzik Açısından Türkü" adlı bir yüksek lisans tezi mevcuttur (Eroğlu F., 2014)

"Türk Halk Müziği" ve "Türkü", genellikle icra ve sahneleme yönüyle ele alınmış, halk kültürünün bu önemli alanı, hem kültürel arka planı, hem de teknik özelliklerinin incelenmesi bakımından ihmal edilmiştir. Oysa bu alan, Müzikoloji, Sosyoloji, Antropoloji, Halkbilimi (Folklore), Psikoloji ve Etnoloji gibi bilim alanlarını ilgilendirmesi yanında, hem bilimsel, hem de uygulama yönü bulunan ender araştırma alanlarından biridir.

Her milletin mutlaka halk müziği ve halk şarkıları vardır. Ancak, her milletin "Türkü"sü yoktur. Çünkü "Türkü" Türk'e has bir müzik yapısını işaret eder. Halk Müziği Batı'da "Folk Music" adıyla anılmakta ve içinde "Folk Song" olarak ifade edilen halk şarkılarını barındırmaktadır. Bunların karşısında "Türkü", hem kavram, hem de içerik bakımından farklıdır. Çünkü Batı'daki halk şarkılarının okuma yazması olmayan (Ümmî) insanların ürettiği düşünülür ve bir sanat eseri olarak görülmez. Bu yaklaşım kendi kültürleri bakımından kısmî olarak isabetli ise de, Türk kültüründe "Türkü"ün üretimi ve icrası bu anlayışla örtüşmez. Çünkü "Türkü"yü ümmî kimseler üretebileceği gibi, okumuş, kariyer yapmış, makam sahibi veya müzik alanında yetişmiş insanlar da üretebilir.

Batı toplumlarındaki bu farklı anlayış, onların halk kültürüne, o kültürü yaratan, ve yaşatan insanlara ve "Folklore" araştırmalarına bakışından kaynaklanmaktadır. Öyle ki; *"Avrupa toplumları dışında yaşayan insanları nasıl adlandırmalı, onlara insan gözüyle mi bakmalı; yoksa gayrimedenî olarak mı nitelemeliyiz?"* diyen ve sırf bu bakış dolayısıyla "Etnomüzikoloji" diye bir bilim alanı uyduran Batılı'nın bakışındaki sakatlık bilim alanlarına da yansımıştır.

Bu tür tartışmalar geçmişte Türkiye'de de vardı. Halk kültürü derlemeleri yaparken daha çok ümmî olan ve yaşı altmışın üzerinde olan kaynak kişiler hedeflenir ve onlardan derleme yapmak daha değerli sayılırdı. Ancak, zaman içerisinde kültür taşıyıcılarını yaş ve eğitim kıstası ile sınırlandırmanın doğru olamayacağı kanaatine varıldı.

Unutulmamalıdır ki Türk kültürü ve dolayısıyla Türk müziği kadim medeniyet meydana getirmiş bir milletin ürünüdür

İster Türklerin "Türkü"sü, isterse diğer milletlerin halk şarkısı olsun, bir milletin halk kültürü içinde yer alan müzik eserleri, o milletin tarihi, geleneği ve yaşadığı çevreyle birlikte, toplumun sosyal yapısı içindeki hayatını yansıtır.

Tarihsel derinliği, gelenekleri ve toplumsal olayları, halk mimarisini, halk hekimliğini, hayvan ve bitki bilgisini, dinî bilgileri, hasılı, hayata dair hemen her şeyi "Türkü"lerde görmek mümkündür. Bu anlamda *"Türkü, Türk milletinin hafızası gibidir"*.

"Türkü" doğrudan "Türk Müziği"nin araştırma konusu olmakla birlikte, kim tarafından ve ne zaman yapıldığını tesbit edemediğimiz ve yapay olduğunu düşündüğümüz bir sınıflandırma sonucunda "Türk Halk Müziği" adıyla anılan araştırma alanının konusu olmuştur.

Bu durumda, Halk kimdir, halkî olmak, yani halka ait olmayı belirleyen nitelikler nelerdir? Halk, toplum içinde belirli bir kesimi ifade edecek şekilde kesin olarak ayrılabilir mi ise, toplumun diğer kesimine ne ad verilecektir? Yahut bu "diğer" kesimin müziği yok mudur? Olaya böyle baktığınız zaman bu tür adlandırma veya sınıflandırmaların hatalı veya eksik olduğu söylenebilir.

Halkî olma, halka bağlı olmayı belirleyen niteliklerden popüler ve genel oluş ile geleneğe bağlılıktır. Buradaki popülerlik ve genellik güncelliği değil, toplum tarafından bilinir ve tanınır olmayı, toplumun genelini kapsayan mahiyette olmayı işaret etmektedir. Geleneğe bağlılık ise, bir tarihî süreci işaret etmekte; tarihin süzgecinden geçerek damıtılmış kültürel kalıplar olan geleneklerin içinde kendisine yer bulmayı göstermektedir.

Bu anlamda, Türk halk müziğini güncel müziklerden veya elit mahfillerde üretilen satsal üretimler dışında üretilmiş olan müzikler gibi mi görmek gerekir? Yukarıda sözünü ettiğimiz yaklaşıma göre; "Evet". Ancak, unutulmamalıdır ki, Türk halk müziği dışında kalan müziklerin de geleneğe dayalı olması söz konusudur. Ayrıca bu müzikler içinde de toplum tarafından bilinir ve tanınır olma durumu söz konusu olabilir.

Bu tartışmayı sonraki yazılara bırakarak, günümüzde Türk halk müziği denildiğinde ne anlaşıldığına bakalım.

Günümüzde Türk halk müziği denildiğinde genellikle yapanı, üreteni-yaratıcıyı unutulmuş; yahut eserin tanınırlıkta sahibinin önüne geçtiği, geleneğe dayalı ve geleneksel usullere göre üretilmiş olan bu müziğin orijini, yani kültürel kökleri-kaynakları; üretim ve icra ortamları, usta mahallî söz ve saz sanatkarları, yani halk şairleri ve âşıklar, doğal olarak da bu müziğin, kanaatimizce, tek çıktısı olan, "Türkü" akla gelmektedir.

Bu çalışmada Türkiye ölçeğinde söz ve müzik açısından "Türkü" konusu halk bilimsel bakış açısı ile incelenecektir.

Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, "Türkü" konusunda çalışma yapan her seviyedeki araştırmacıya kaynak teşkil edebilecek nitelikte, Türkiye'deki Türk halk müziğinin en temel çıktısı olan "Türkü"nün söz ve müzik bakımından incelenmesidir.

Araştırmanın Problemi

"Türkü"nün söz ve müzik bakımından yapısı ve temel özellikleri nasıldır? Hangi sözler "Türkü" sözü olabilir? "Türkü"lerin ezgi bakımından farkı/farkları nelerdir?"

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma niteliksel yol (yöntem) ve kaynak araştırması yordamına(tekniğine) dayalıdır. Konuyla ilgili kaynakların taranmasıyla elde edilmiş olan bilgilerin yanında, yazarın Türkiye ve Türk dünyasında yaptığı alan araştırmaları ile hayatı boyunca konu üzerinde elde ettiği veri ve bilgileri içermektedir.

1. "TÜRKÜ" KAVRAMI

"Türkü" sözü genellikle; "Türki" ifadesinden hareketle "Türk'e özgü-has, Türk'e ait" şeklinde açıklanmaktadır. Bu açıklama etimolojik olarak hatalı veya yanlış olmamakla birlikte, sınıflandırma ve tanımlama bakımından yetersiz kalmaktaydı. Türk'e ait ama, Türk'e ait olan nedir? Bu soruya cevap arandığında, Türk'e ait bir şeyi ifade ediyor olması gerektiği düşüncesi hasıl olmaktadır. Bu konuda yaptığımız araştırmalarda, ulaşabildiğimiz kaynaklar içinde ilk defa Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU, (2010, 47)nun konuyu ele aldığını gördük. ÇOBANOĞLU,

Türk Yurdu Dergisi'nin "'Türkü" Özel Sayısı'nda yayımladığı makalede, "Türkü" sözünün "Türk Küyi- Türk Küyü" ifadesinden ses düşmesiyle "Türkiy" ve sonra "Türkü" haline geldiğini belirterek konuya açıklık getirmeye çalışmış ve "Türkü" ifadesinin "Türk Ezgisi" anlamına gelebileceğini ortaya koymuştur.

2004-2011 yılları arasını kapsayan dönemde yaptığımız alan araştırmalarında da gördüğümüz gibi, "Küy" ifadesi günümüzde "Uluğ Türkistan" adını verdiğimiz "Merkezi Asya"da yaşayan Türk topluluklarında yaygın olarak kullanılmakta, bugün için bu isim geleneksel müzikte "Sözsüz" ezgilere verilmektedir. Mesela Kazakistan'daki "Koroğlu Küyü" ve "Korkut Ata Küyü" sözsüz eserlerdir. Bu ifade sözsüz müzik eserlerini ifade ettiğine göre kadim bir adlandırma olsa gerektir. Günümüzde kullanılması ve özellikle Dede Korkut'a atfen eserler yapılmış olması, bu ifadenin eskiliğini göstermesi bakımından önemlidir.

Buna Özkul ÇOBANOĞLU'nun yaklaşımının isabetli olduğunu ve "Türkü" kavramının etimolojik olarak "Türk-Küyü"nden geldiğini ve "Türk Ezgisi" anlamında olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.

Konunun söz bölümüne baktığımızda "Türkü" konusu ile ilgilenen edebiyatçıların "Türkü"nü Türk halk edebiyatında bir nazım türü olarak işaret ettiklerini görüyoruz. Keza, müzik araştırmacıları da Türkü'yü Türk müziğinde bir form olarak görmekteydiler.

"Türkü" sözü Kıbrıs Türkçesi'nde "Türkü", Kırgız Türkçesinde "Eldik Ir, Kazak Türkçesi'nde "Türki", Azerbaycan Türkçesinde "Mahni", Nogay Türklerinde "Yır-Bozlav 'Bozlak'" (YAKICI, 2010,97) Başkurt Türkçesinde "Halk Yırı", Türük Halık Äni", Özbek Türkçesinde "Koşuk -Aşule", Tatar Türkçesinde "Halık Cırı", Türkmen Türkçesinde "Aydım, Halk Aydımı", Uygur Türkçesinde "Nahşa, Koşa Nahşası" olarak adlandırılır. (Ercilasun, 1991: ilgili maddeler)

Yukarıda belirtilen Türk toplulukları ve diğer bunların dışında kalan Türk topluluklarının "Türkü" karşılığında kullandıkları ifadelerin, "Ir-Yır-Jır-Cır, Koşuk-Koşak, Mahni" şeklinde yoğunlaştığını belirlemek mümkündür. Özellikle Türkiye Türlerinin de "Türkü" yerine "Yır", "Yır Yırlamak", "Yırcı" gibi ifadeler kullanmış olması da dikkat çekicidir. Ayrıca Azerbaycan Türkleri'nin "Mahni" ifadesi de, Türkü sözü olarak sık kullanılan "Mani"yi göstermesi bakımından önemlidir.

Buna göre Türk toplulukları içinde "Türkü" ifadesini yalın olarak kullanan Türk topluluklarının Kıbrıs ve Türkiye'deki Türkler olduğu söylenebilir.

"Türkü" kavramı ile neyin ifade edildiği konusunda çeşitli görüşler olmakla birlikte, genel algı, Türk Halk Müziği içinde yer alan ve sözlü olan "Kırık Hava"lara "Türkü" denilmesi yönündedir.

Bu konuda Mehmet Özbek;

"Türkü" halk şiirinde özel bir biçimin adı olmakla birlikte, sıradan halk, mani, türkü, koşma, divan, gazel ve benzerleri gibi halk şiirinin her biçimi ile kırık hava şeklinde okunmuş sözlü ezgilere "Türkü" denmektedir."

diyerek, "Türkü" nün ezgi yanındaki temel unsurunun "Söz" olduğunu ifade etmektedir. (Özbek, 2010: 20)

Bu konuda İbrahim Kafesoğlu da "Türk Millî Kültürü" adlı eserinde; "Eski Türkler söyledikleri besteye 'Ir' veya 'Yır', sazlarla çalınan melodilere (Sözsüz ezgilere) Küg (Küg-Küy) diyorlardı." (Kafesoğlu, 1984: 328) diyerek, sözlü ezgilerin "Yır" ("Türkü"), sözsüz ezgilerin ise "Küy" diye adlandırıldığını belirtmektedir ki bu da çok önemli olup, Özkul ÇOBANOĞLU'nun görüşünü desteklemektedir.

"Türkü" konusunda çalışanların düşünceleri farklı olmakla birlikte, günümüz Türkiye'sinde "Türkü" söz konusu olduğunda, genellikle sözlü eserler akla gelmekte; Sözsüz havalar "Taksim" veya "Oyun Havası" şeklinde adlandırılmaktadır. Hatta "Uzun Hava" adı verilen müzik eserlerini "Türkü" kavramının dışında tutulduğu da vakidir.

Yani, özellikle halk nezdinde "Türkü" denildiğinde bizim "Kıvrak Hava" diye adlandırdığımız, yaygın olarak "Kırık Hava" diye nitelendirilen usüllü eserler kastedilmektedir.

Buradaki "Hava" sözü de çok önemlidir. "Küy" ifadesinde olduğu gibi, "Sözsüz Eserler"i işaret ettiği anlaşılmaktadır.

Sonuç itibarıyla, "Türkü" olgusunun, hem araştırmacılar, hem de halk nezdinde farklı algılandığı görülmektedir. Biz bu çalışmada bu farklılığı gidermeye değil, akademik anlamda nasıl algılanması gerektiğine işaret etmeye çalışacağız.

2. SÖZ BAKIMINDAN "TÜRKÜ"

Söz ve Ezgi

Bir ezginin müzik eseri olabilmesi için söze ihtiyaç var mıdır? Bu soruya cevap ararken görülmektedir ki, herhangi bir ezginin müzik eseri olabilmesi için Ritim, Ezgi ve Armoni en temel öğeler olarak sayılır. Bunların yanına Tınıyı, Doku'yu, Dinamiği de ekleyenler vardır. (<http://muzikegitimcisi17.blogcu.com/muzigin-ogeleri/3145642/22/04/2014/02:52>) Ancak söz öğesinden pek bahsedilmez. Bazı araştırmacılar "söz ve dans"ın da yan elemanlar olarak bulunduğunu söylerler.

Ancak, müziği, "insanın doğada mevcut olan sese ve dolayısıyla hayata dokunma isteğiyle şekillenmeye başlayan; içinde düzenli olarak hareket etme, durma, konuşma ve susmayla birlikte matematiksel ve fiziksel unsurlar barındıran; bu yönüyle insanı düzenli, disiplinli olmaya sevk eden; aynı zamanda insanın duygu ve düşüncelerini sözlü veya sözsüz olarak aktardığı, düzenli ezgi ve armoniyi barındıran önemli bir sanattır" diye tanımlarsak, bu tanımdan müzik eserinin oluşmasında söze ihtiyaç duyulmayacağı gibi bir sonuç çıkar.

Dünya çapında bakıldığında sözsüz müzik eserlerinin oldukça fazla olduğu göz önündedir. Bu da bir ezginin müzik eseri olabilmesi için söze ihtiyaç duyulmadığını göstermektedir.

Fakat şunu da belirtmeliyiz ki, tek başına ezgi duygu yoğunluğu sağlamaya yetse bile, sözün etkisi farklıdır.

Tek başına ezgi insanın tüylerini diken diken edebilir. Ancak "ezgiye giydirilen bir elbise" olarak nitelediğimiz söz, insanın bağrını yaran, duygulanımı en üst seviyeye çıkararak bir unsur olarak önem arz etmektedir.

Özellikle Türkiye'deki Türk halk müziğine bakıldığında söz unsurunun öne çıktığı görülmektedir. Uluğ Türkistan denilen bölgede "Küy" adı verilen sözsüz eserlere daha çok rastlanılmakla birlikte, o bölgede de sözlü eserlerin ağırlıkta olduğu gerçeği değişmez. Türkiye'de ise oyun havaları dışındaki sözsüz eserler çok azdır.

Türk Halk Müziğinin en önemli kaynağı olarak görülen "Âşık Müziği"nde de müzik genellikle araçtır. Âşık sözünü söyleyebilmek için sazını ve müziği araç olarak kullanmakta, atışmalarda doğaçlamayı düşünmeye süre tanımakta, esas maksat olan söz söylemenin alt yapısını oluşturmaktadır.

Türkülerde Söz

Türkiye'de "Türkü"den söz edildiğinde, genellikle, geleneğe dayalı sözlü müzik eserlerinin kastedildiğinden söz etmiştik. Sözlü müzik eserleri içinde de bugün için bizim "Kıvrak Hava" tabir ettiğimiz, yaygın olarak "Kırık Hava" adı verilen eserlerin kastedildiği de bilinen bir durumdur.

Yukarıda, "Türkü"de söz unsurunun önemine değinmiş ve sözün genel olarak müziğe, özelden ise "Türkü"ye giydirilmiş bir elbise olduğunu belirtmiştik.

Türkiye'deki geleneksel müzik eserlerine "Türkü" denilmesi, öteden beri "Türkü" denildiği anlamına gelmez.

Bu konuda Doğan KAYA, "*Türkü" terimi ilk defa XV. Yüzyılda Doğu Türkistan'da aruz vezniyle yazılmış ve özel bir ezgi ile söylenmiş ürünler için kullanılmıştır.*" demektedir. (KAYA, 1999: 131) Buradaki aruz ifadesi diğer önemli bir hususa dikkat çekmekle beraber, "Türkü" sözünün ilk defa 15. Yüzyılda kullanıldığını göstermesi bakımından önemlidir. Ancak bu konuda Ali YAKICI;

"...Türkü"lerin doğuşunun Milattan sonraki yıllara indirgenmesi düşünülmemelidir. Çünkü bilim adamı ve araştırmacıların bilgi ve görüşlerinden hareketle ortaya çıkan sonuç, "Türkü"lerin tarihinin Türk tarihinin oluşum dönemlerine kadar çıktığı yönündedir. Bu durumda "Türkü"lerin doğuşunu ozanlık geleneğinin de doğuşunda etkili olan av, sığır, şölen gibi mitolojik törenlerde aramak gerekir. Çünkü o törenlerde ozan, kam, bakı, şaman gibi sanatçıların tören anında söyledikleri ölçülü ve ezgili sözler, "Türkü"nün ilk örnekleri olarak kabul edilebilir." (YAKICI, 2013: 70)

diyerek "Türkü" ifadesi kullanılmamış olsa bile "Türkü"nün ilk örneklerinin eskilere uzandığını göstermesi bakımından önemlidir.

"Türkü" sözlerinin geçmişte "Koşuk" ve "Sagu" olarak ifade edilen, genellikle koşma, mani veya ağıt türünde şiirler olduğu; koşma, mani, ağıt dışındaki şiirlerin, özellikle aruz kalıbıyla yazılmış olanlarının Türk Sanat Müziği'nde kullanıldığı yönünde yaygın bir kanaat vardır.

Söz unsuru bakımından "Türkü"nün bir şiir türü olduğunu ifade edenler de vardır. Mesela Cem DİLÇİN; *"Türkü", türlü ezgilerle söylenen bir anonim halk şiiri nazım biçimidir. Söyleyeni belli, kişisel halk şiiri biçimleri arasına giren "Türkü"ler de vardır.*" diyerek "Türkü"nün bir halk edebiyatı nazım biçimi olduğunu söylemektedir. (DİLÇİN, 2000, 289)

Doğan Kaya "Türkü"yü, *"Halkın ruh halini, derdini, neş'esini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri yansıtan; hece ölçüsüyle, bir veya dört mısralı bentlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen,; manzum ve ezgili anonim ürünlere "Türkü" denir"* diyerek konuya başka bir boyut kazandırmaktadır. (KAYA, 1999, 132)

Benzer bir ifadeyi İlhan BAŞGÖZ de kullanmakta, *"Halk "Türkü"sü ezgi ile söylenen halk şiiridir."* diyerek "Türkü" sözlerinin yalnızca anonim şiirlerden olabileceği vurgusunu yapmakta, *"Âşıkların şiirini de, anonim olmadıkları halde ezgi ile söylendiği için onlara da "Türkü" diyoruz."* Diyerek âşık şiirinin de "Türkü"ye söz olabileceğini belirtmektedir. (BAŞGÖZ, 2008, 15)

Pertev Naili Boratav ise "Türkü" sözü hakkında, *"...her zaman bir ezgiye koşulmuş olan şiirler..."* diyerek "Türkü" sözünün belirli bir türünün olmadığını belirtmiştir. (Boratav, 1982: 150)

BORATAV'ın bu yaklaşımı yanında Bahaeddin ÖGEL, *"Destan musikisi, halk musikisinin temeli, onu bozulmadan koruyan, özü ve sözü ile zamanımıza getiren bir direktir."* (Ögel, 1987: 431) demekle destan türünün de "Türkü" sözü olabileceğine vurgu yapmıştır.

Bilindiği üzere, Türk halk şiiri söz konusu olduğunda mutlaka "Türkü"den söz edilmekte; özellikle "Anonim Halk Şiiri" bahsinde "Türkü" bir nazım türü olarak geçmektedir. Oysa yukarıdaki yazarların ifadeleri ve bizim yaptığımız incelemeler, Türk şiirindeki her türün "Türkü" sözü olabildiğini göstermektedir.

"Türkü"nün belli bir nazım şeklinin olmadığı ve birçok şiir türünün "Türkü"ye söz olabileceği hususu, M. Öcal OĞUZ (Oğuz, 2007: 191), ve Bekir Sami ÖZSOY (Özsoy, 2005: 303) tarafından da belirtilmiştir.

Özellikle belirtmemiz gerekir ki, "Türkü" sözü bahis mevzuu olduğunda genellikle Türk halk şiiri kapsamında ele alınan ve hece vezniyle yazılan manzumeler dikkate alınmaktadır. Bunlar, Ninni, Mani, Ağıt, Koşma, Semâî, Varsağı (Versak-Varsak), Destan, İlahî, Deyiş, Nefes, Tekerleme ve Sayışmaca'dır.

Şunu da belirtmeliyiz ki, hem halk şiirinde aruz kalıbı ile yazılmış şiirler bulunmakta, hem de halk şiiri dışında değerlendirilen, aruzla yazılmış Gazel, Dîvân, Semâî, Selis, Kalenderi, Müstezad, Vezn-i Âhar ve Satraç gibi şiirler de "Türkü" sözü olabilmektedir. Nitekim Elazığ-Harpüt müziğinde sözleri Mustafa Sabri Efendi'ye ait olan;

"Ey dil ne durursun, demidir başla figane

Çün andelibane

Har oldu gülistan-ı visal, döndü hazane

Kar yağdı çemane"

sözleriyle okunan "Müstezat", adını şiirin biçiminden alan bir "Türkü"dür ve haliyle sözleri aruz kalıbıyla yazılmıştır.

Yine aynı yöreden;

*"Pembe-î dağ-ı cünun içre nihandır bedenim
Diri oldukça libasım, budur ölsem kefenim"*

diye başlayan ve "Nevrûz Gazel" adıyla okunan "Türkü" nün sözleri büyük şair Fuzulî'ye ait bir gazeldir.

Harputlu Divan Şairi Hacı Hayri Bey'in;

*Sinemde bir tutuşmuş yanmış ocağ olaydı,
Zülfün karanlığında bezme çerağ olaydı (ONUR, 2004,15)*

şeklinde başlayan şiiri de "Kıvrak Hava" tarzında bir "Türkü"ye söz olmuştur.

3. EZGİ BAKIMINDAN "TÜRKÜ"

Bu çalışmanın ikinci bölümünde de belirtildiği gibi, Batı müziği açısından ele alındığında, herhangi bir ezginin müzik eseri olabilmesi için Ritim, Ezgi ve Armoni en temel öğeler olarak sayılır. Bunların yanına Tınıyı, Doku'yu, Dinamiği ekleyenler de vardır.

"Türkü" söz konusu olduğunda, yukarıda yer alan niteliklere uymakla birlikte, bir müzik eserinin "Türkü" olabilmesi için hangi müzik özelliklerine sahip olması gerektiği konusunda açıklayıcı çalışmalar pek yoktur. Mevcut çalışmalarda "Türkü", genellikle usûl ve ritim özellikleri bakımından ele alınmıştır.

Konuyla ilgili çalışmalarda, "Türkü" açıklanırken müzikle ilgili tarafına ya çok az değinilmiş ya da hiç değinilmemiştir.

Mesela, Mehmet ÖZBEK, "Türk Yurdu Dergisi, Türkü Özel Sayısı"nda "Türkü" ifadesinin genellikle "Kırık Hava"lar için kullanıldığını ifade etmiştir. (ÖZBEK, 2010, 20)

Nida TÜFEKÇİ,

"Halk tarafından benimsenip onun ifadesine bürünmüş olması, gelenek haline gelmiş olması, kulaktan kulağa yayılmış olması suretiyle varlığını sürdürmesi, zaman içerisinde derin bir geçmişe sahip olması, halkın ortak malı olması, mekân içinde yaygın olması, yöresel dil ve müzik özelliklerini bünyesinde taşıması, kişisel yapım olmaması, iddiasız olması" (Tüfekçi, 1995: 1482) gibi nitelikler sıralarken müzik yönüyle ilgili olarak yalnız "Yöresel müzik özelliklerini bünyesinde taşıması"

şeklinde bir ifade kullanmaktadır. Bu ifade "Türkü"yü müzik özellikleri bakımından tanımlamaya yetmemektedir.

Mehmet Özbek de "Türkü"lerin Dili (2009) adlı eserinde, "**Halk "Türkü"lerinin Özellikleri**" başlığıyla 20 maddelik özellik sıralamış, ancak bu maddeler arasında ezgi niteliğine yer vermemiştir. (Özbek, 2009: 24-25)

Metin ÖZARSLAN, "Toplumun benimsediği ezgilere bağlı mahsuller" (ÖZARSLAN, 2010, 53) şeklinde ezgi olgusuna yer vermiştir.

Doğan Kaya, "Anonim Halk Şiiri" eserinde, "Türkü"leri ezgilerine göre aşağıdaki şekilde tasnif etmiştir.

Araştırmacı Doğan KAYA,

"Türkü"ler, melodi ile ilişkisi bakımından beş gruba ayrılır.1. Melodik ritimle metin ritmi arasında tam bir uygunluk bulunan "Türkü"ler. (Melodiyi meydana getiren her sesin altına bir tek hece düşer.), 2. Melodik ritimle metin ritmi arasında beraberlik bulunmayan "Türkü"ler. (Kelimenin bazı heceleri, melodinin birden fazla sesine dağılır.)3. Metnin aslında olmadığı halde

melodinin bünyesi icabı, bilhassa ortalara eklenen metin dışı sözler taşıyan "Türkü"ler.4. "Türkü"nün edebî formunu bozacak kadar geniş eklemeli "Türkü"ler. 5. Tekrarlanan kelime veya cümle parçalarından meydana gelen Türküler"Tekrarlanan kelime veya cümle parçalarından meydana gelen "Türkü"ler." (Kaya 1999: 212) diyerek, yine ezgiyi söz unsuru ile birlikte ele almıştır.

KAYA, aynı çalışmasında

"Ezgi ile "Türkü" sözleri birbirini tamamlayan iki öğedir. "Türkü"nün daha kalıcı olması ezginin varlığıyla mümkündür. Ezgiye güzellik sağlayan "Türkü" sözleri, müzikte gaye değil araçtır. Melodinin daha rahat anlaşılmasına yardımcı olur. Bu bakımdan sözler ile melodi arasında bir uyumluluğun olması esastır." (Kaya, 1999: 211) demekle "Türkü"de ezginin birincil öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Ali KAFKASYALI, "Türk Yurdu Dergisi, Türkü Özel Sayısı"nda, müzik bakımından "Türkü"leri, "Usûllü ve Usûlsüz" olarak nitelemiştir. (KAFKASYALI, 2010, 135)

Atıncı EMNALAR ise, Türk halk müziği eserlerini aşağıdaki şekliyle izah etmiştir:

"I. Serbest Ritimli Ezgiler

A. Serbest Ritimli Sözel Ezgiler

1. Hece Vezinli Ezgiler

a. Syllabic Tarz¹

b. Melismatic Tarz²

c. Hybrid Tarz³

2. Aruz Vezinli Ezgiler

3. Esnek (Gevşek) Ritimli Ezgiler

B. Serbest Ritimli Enstrümantal (Çalgısal) Ezgiler

II. Ritimli (Usûllü) Ezgiler

A. Ritimli Vokal (Sözel) Ezgiler

B. Ritimli Enstrümantal (Çalgısal) Ezgiler

III. Karma (Karışık) Ritimli Ezgiler

A. Ostinato⁴ Tarzda Serbest Ritimli Ezgiler

---

¹ Syllabic Tarz: Genellikle bir heceye bir nota tekabül etmesi şeklinde görülür.

² Melismatic Tarz: Bir heceye isabet eden nota üzerinde ısrarlı süslemeler ve ezgi örgüleridir.

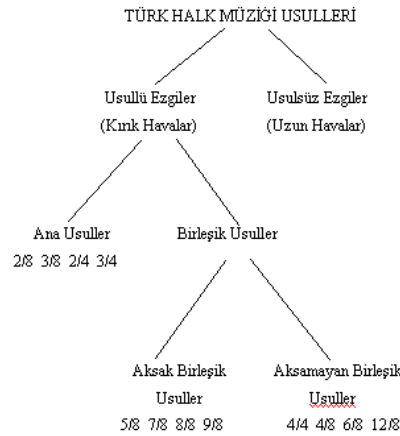
³ Hybrid Tarz: Hem Syllabic tarzda hem de Melismatic tarzın bir arada görüldüğü ezgiler.

⁴ Ostinato: Bir motifin, genellikle pes seslerde, sürekli olarak tekrarlanması.

B. Ayaklı Serbest Ritimli Ezgiler

C. Kısa Süreli Değişken Serbest Ritimli Ezgiler (Emnalar, 1998: 472)

Keza Araştırmacı Savaş EKİCİ de, "Türk Halk Müziği Ses Sistemi"ni bağlamanın perde yapısıyla izah etmiş, Sadettin Arel, Suphi Ezgi ve Murat Uzdilek tarafından geliştirilen Türk müziği ses sisteminden yararlandığını belirtmiştir. Ayrıca, Türk halk müziğinde kullanılan notasyon sistemindeki işaretlerden bahisle, halk müziğini usulle bazında, aşağıdaki şekilde

izaha çalışmıştır. (Ekici, 2014: 26-27)

Görüldüğü gibi, araştırmacılar içinde, ritim ve söz dışında ezgiyi ve melodik hattı dikkate alarak açıklayan olmamıştır.

Yukarıdaki çalışmalara göre, anladığımız kadarıyla, "Türkü" adı verilen müzik eserinin tek bir müzikal forma bağlanması mümkün görülmemektedir.

Ancak, konuyla ilgili çalışmalardan elde ettiğimiz bilgilere göre araştırmacıların tavsiyesi, Türkiye dışında ki Türklerin halk müziği eserlerinin de dikkate alınarak derinlemesine incelenmesi bu konunun aydınlanmasına yol açabileceği yolundadır.

SONUÇ

İnsanoğlu, hem melodik, hem de armonik olarak, müzik niteliğindeki ses parçalarını doğada hazır bulmuştur. Yani insan yeryüzünü yaşama alanı olarak kullanmaya başladığında doğada ses vardı. Bu seslerin içinde, en başta, melodik özellikler taşıyan kuşların sesleri, kuşlar dışında kalan diğer hayvanların, rüzgârın etkisiyle sallanan ağaçların, yine rüzgârın dokunduğu diğer nesnelere çıkan sesler, insanın hazır bulduğu seslerdi. Bunların ritmik ve düzenli tekrarları insanda bir duygulanım oluşturup, o sesleri taklit etmeye yöneltmişti. Yani önce taklit vardı. Taklit etti ve taklitlere yeni ezgiler ekleyerek taklitlerini geliştirdi. Zaman içinde bu taklitlerden sıyrılarak yeni üretime yöneldi. Önce bedenini kullanarak müzik yaptı. Sonra da etrafındaki nesnelere kullanarak müzik araçları üretti. Yaratılışı gereği insanın yaratma edimi ile donatılmış olduğu bilinmektedir. İnsan bu donanımını-yeteneğini kullanarak çeşitli sanat eserleri üretmiştir. Günümüzde "Yaratı" denilen ve özellikle "Fonetik" (Sesle ilgili) ve "Plastik" (Resim, Heykel v.b.) sanatlarda kullanılan bu tabir, bir şeyi yoktan var etmeyi değil, insanın yetisini

kullanarak bir sanat eseri üretmesini işaret etmektedir. Günümüz kaynakları kültür üretiminde dinin başlıca etken olduğunu göstermekte ve bunun sonucu olarak da müzik kültürünün dine ve özellikle dinî törenlere (Ritüel) dayandığını göstermektedir.

Bu cümleden olarak, Türk müziğinin üretiminde de dinin etkili olduğu ve din denildiğinde de eski Türk dinine; bu dinin içinde yer alan , "Kam" (Şaman) adı verilen kutsal adamların âyinlerine bakmak gerektiği ortadadır.

Söz konusu törenlerde şamanın Kam'ın davulunu kullanarak yaptığı müzik, Türk müziğinin ilk örnekleri olsa gerektir.

Kamın hayattaki kötü gidişe dur demesi, sessizlik karşısında sesi, yani ölüm karşısında dirilmeyi; kötülük karşısında iyiliği canlandırması sese dokunması ile mümkündür. Sese dokunmak "Hayata Dokunmak demektir. Hayata dokunurken çeşitli kutsal sözler söylüyor ve davuluyla ritim tutup, müzik yapıyordu.

Kam'ın kutsal törenlerinde yapılan müzikler, sözleriyle birlikte terennüm ediliyor ve toplumda yayılıyordu. Zaman içinde kutsal nitelikli bu müziklerin yanına içerik bakımından farklı olan yenileri eklendi. Dinî nitelikli müzik bir yandan varlığını sürdürürken, diğer yandan din kökenli olmakla birlikte, yeni müzik eserleri ortaya konuluyordu. İnsanın insanla ve insanın tabiatla olan ilişkileri neticesindeki yaşanmışlıklar müziklere yansdı. Taklitle başlayan müzik serüveni yeni yaratılarla değişti, gelişti ve günümüze kadar ulaştı.

Önce söz vardı. "Ol sesi" ... Maddenin var oluşu teolojik olarak bu şekilde açıklanmakta ve söze dikkat çekmektedir.

Sözün mü, yoksa ezginin mi önce var olduğu tartışmasını bir yana bırakarak söyleyebiliriz ki, insanoğlu müzik varlığına kendinden çok fazla bir şey katmamakla birlikte, müziği çeşitlendirerek geliştirmiştir.

Taklitten üretime-kültüre, kültürden sanata giden süreçte Türkler medeniyet meydana getirmiş bir millet olarak, müziklerini çeşitlendirip geliştirdiler. Bu kadim kültürün içindeki müzik, bir kompleks, bir külliye olarak müzik araştırmacılarını şaşırtacak zenginlik ve çeşitliliğe ulaşmıştır.

Kanaatimizce bu zenginliğin içinde en önemli öge "Türkü"dür. "Türkü" nün avamî veya basit görülmesi mankurlaşmış kafaların ve/veya alan taassubunun ürünüdür. Gerçekten "Türkü" günümüzde Türk müziğine dair ne varsa temelinde "Türkü" vardır. "Türkü" yü bilmeyen, derinliğine vakıf olmayan kişiler, özellikle müzik adamları "Türk"ü de bilmez. Çünkü Türkü Türk milletinin kültürel belleğinde önemli bir kilometre taşıdır. Tarihtir, duygudur, mimardır, gelenektir, görenektir. Hasılı "Türk"ü tanımak isteyenlerin, sözüyle-müziğiyle "Türkü" yü tanınması yeterli olabilir.

Bu çalışmanın sonunda söyleyebiliriz ki, "Türkü" bir şiir türü veya bir müzikal form değildir. ; Türk'e ait her şiir türünün "Türkü"ye söz olabildiğini, müzikal açıdan ise "Türkü" nün geleneksel özellik taşıyan farklı formlardan oluştuğunu ve "Türkü" yü başlıca bir müzikal form olarak tanımlamanın mümkün olamayacağını ortaya koymuştur.

Çalışmamızı "Türkü tanımıyla sonlandıralım:

"Kökeni dinî ve sihrî Kam törenlerine dayanan, zaman içinde, içeriği ve anlamı bakımından değişen, şekillenen ve gelişen; Türk Müziği bünyesinde geleneğe bağlı olarak çeşitli

mahfillerde üretilen; "Kırık-Kıvrak", "Uzun", "Sözlü", "Sözsüz", "Oyun Havası" , "Ağıt", "İlahî" ve "Nefes" "Tekerleme" ve "Sayışmaca" gibi bütün müzik eserlerine ""Türkü"" denir.

KAYNAKLAR

- Başgöz, İlhan (2008), *Türkü*, Pan Yayıncılık:129, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili, (1982), 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Budak, Ogün Atilla (2000),*Türk Müziğinin Kökeni – Gelişimi (Deneme)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları: 2392, Yayınlar Dairesi Başkanlığı, Sanat-Müzik Eserleri Dizisi: 263-9, Barışcan Ofset, Ankara.
- Çobanoğlu, Özkul (2010), "Türkü" Olgusu Bağlamında "Türkü" ve 'Şarkı' Terimlerinin Etimolojisini Yeniden Tanımlama Denemesi, *Türk Yurdu*, s. 46-49., Ocak, S. 269.
- Dilçin, Cem (2000), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Türk Dil Kurumu, Ankara,
- Ekici, Savaş (2009), *Elazığ Harput Müziği*, Akçağ Yayınları: 924, Sanat Araştırmaları: 4, Ankara, , s.6.
- Ekici, Savaş (2013), *Gaziantep ve Barak Müzik Kültürü Bazı Tespit ve Düşünceler*, Gaziantep Büyükşehir Belediyesi, Logos Matbaacılık, Gaziantep, , sayfa 13-14
- Ercilasun, Ahmet Bican (Editör) ve Komisyon (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı: 1371, Kaynak Eserler:54, Başbakanlık basımevi, Ankara.
- Emnalar, Atıncı (1998), *Tüm Yönleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Eroğlu, Furkan Balategin (2014), *Söz ve Müzik Açısından Türkü*, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,
- Eroğlu, Türker (2010), *Türk Dans Antropolojisine Giriş*, Yurt Renkleri Yayınları, Ankara.
- Eroğlu, Türker (2011), *Halk Bilimi Ders Notları*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Sakarya.
- Gazimihal, Mahmut Ragıp (2006), *Anadolu "Türkü"leri ve Musiki İstikbalimiz*, İstanbul.
- Güven, Merdan (2009), "Türkü"ler Dile Geldi, *Ötüken Neşriyat A.Ş.*, Yayın Nu: 789, Kültür Serisi: 408, İstanbul, s. 22-23.
- Kafesoğlu, İbrahim (1984), *Türk Millî Kültürü*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Kaya, Doğan (1999), *Anonim Halk Şiiri*, Akçağ Yayınları: 294, Ankara.
- Oğuz, Öcal (Gurup ile) (2007), *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, Grafiker Yayıncılık, Ankara.
- Onur, Naci (2004), *Harputlu Şair Hacı Hayri Bey, İzzet Paşa Vakfı Yanırları:3*, Bayrak Matbaası, Elazığ.

- Ögel, Bahaeddin (1987), Türk Kültür Tarihine Giriş, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, IX. Cilt, Ankara,.
- Özarslan, Metin (2010) "Geleneksel Müzik ve Türküler Üzerine", Türk Yurdu Dergisi Türkü Özel Sayısı, Ocak, S. 269., s. 53.
- Özbek, Mehmet(2010), ""Türkü" Deyip Geçme, Tanı", Türk Yurdu Dergisi Türkü Özel Sayısı, Cilt 30, Sayı 269,Sayfa, 19, Ankara, Ocak.
- Özbek, Mehmet (2009), "Türkü"lerin Dili, Ötüken Neşriyat A.Ş. Yayın Nu: 757, Kültür Serisi: 385, İstanbul.
- Özdemir, Erdem (2013), Türkiye Örneğinde Âşıklarda Müzik, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Enstitü Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya.
- Özsoy, Bekir Sami (2005), Başlangıcından Günümüze Örnekleriyle Türk Şiiri, Akçağ Yayınları:763, Ankara.
- Tüfekçi, Nida (1995), "Türk Halk Müziği", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yayınları, C.6, s.1482, İstanbul.
- Yakıcı, Ali, (2013), Halk Şiirinde "Türkü", Akçağ Yayınları, Erek Matbaası, Ankara.
- <http://muzikegitimcisi17.blogcu.com/muziginogeleri/3145642/22/04/2014/02:52>